

الگوی راهبردی اداره امور به معروف و نهی از منکر

سیدمحمدجواد نصرالله‌زاده^۱؛ حسینعلی احمدی گرجی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۹/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۲/۱۰

چکیده

امر به خوبی‌ها و نهی از بدی‌ها دو اصل پذیرفته شده همه اقوام و ملل مختلف در طول تاریخ زندگی انسان‌ها بوده است؛ زیرا این دو اصل در بردارنده منافع انسان‌ها و منطبق با عقل و فطرت‌اند. در این تحقیق با استفاده از روش تحلیل آمیخته و بر اساس روش نظریه‌پردازی مبنایی، سعی در ارائه الگوی سیاستی اداره امور امر به معروف و نهی از منکر شده است. جامعه آماری این تحقیق متشکل از متخصصان و صاحب‌نظران، اساتید حوزه علمیه و دانشگاه، مدیران و تصمیم‌سازان با تجربه سازمان‌های این حوزه است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش با تکنیک گلوله برفی و هدفمند انجام گرفته است. نتیجه تحقیق بیانگر آن است که با تاسیس نهادی برای هماهنگی نهادهای دست‌اندرکار و فعال کردن بازوی تحقیقات نظری به جهت روزآمدسازی قوانین و اولویت‌بندی و در بعد عملی به منظور پیاده‌سازی یافته‌های تحقیق، می‌توان نظامی را پیاده‌سازی و اجرا کرد که ضمن توجه و بهره‌گیری از آموزه‌های بلند دینی و اسلامی (که به خوبی و صراحت در گفتمان مترقی ولایت فقیه متبلور است) با ایجاد قانونگرایی و ریشه‌کنی فساد بتواند در کشورهای منطقه و هم‌چنین در جهان اسلام سرآمد بوده و قادر باشد در راستای منویات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (رحمه‌الله‌علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) تجربیات و دستاوردهای نظام مقدس جمهوری اسلامی را به سایر ملل آزاد آموزش و الگویی از حکومت سالم و بدون منکر باشد.

کلید واژه‌ها: امر به معروف و نهی از منکر، الگوی راهبردی، دکترین، گفتمان ولایت فقیه.

۱ - عضو هیئت علمی دانشگاه دفاع ملی

۲ - دانشجوی دوره دکترای رشته مدیریت استراتژیک دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

بحث امر به معروف و نهی از منکر از دیرباز مورد توجه متکلمان و فقیهان تمام فرقه‌های اسلامی بوده و از نظر عقل و وحی بر وجود آن تأکید شده است. امام حسین (علیه‌السلام) سبب گرامی پیامبر برای برپا داشتن امر به معروف و نهی از منکر قیام کرد و شهادت مظلومانه او گواه راستینی بر اهمیت انجام این وظیفه است. شیعیان و شیفتگان خاندان عصمت و طهارت به هنگام زیارت مرقد مطهر آن حضرت و دیگر امامان معصوم پیوسته این جمله را تکرار می‌کنند: «شهادت می‌دهم که تو امر به معروف و نهی از منکر کردی». معروف به کاری اطلاق می‌شود که با عقل و شریعت نیکو شناخته شود (مفردات الفاظ قرآن، ۱۳۶۲: ۲۹). امر به معروف و نهی از منکر، مکمل فریضه‌هایی چون نماز و زکات است (جوادی آملی، ۱۳۸۵). در واقعیات زندگی بشری، یک سلسله معیارهای اصیل برای خوب و بد و زشت و زیبا وجود دارد و بشر با همان توان بشری قدرت تشخیص شایستگی‌ها و زیبایی‌ها را دارد. بنابراین خوبی‌ها و بدی‌ها ذاتی هستند و انسان با بینش فطری و برداشت‌های نخستین خود می‌تواند برخی از آنها را دریابد و مختصات کلی آن‌ها را باز شناسد و در جزئیات و سطوحی که عقل انسان از شناخت آن قاصر است، وحی به کمک انسان می‌شتابد و در تشخیص خوبی‌ها از بدی‌ها او را راه می‌نماید (جوان آراسته، ۱۳۸۴). مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص اهمیت امر به معروف و نهی از منکر می‌فرمایند: «در زمینه‌ی مسائل اجتماعی شاید هیچ خطابی به مردم شدیدتر، غلیظتر، زنده‌تر و پُرهیجان‌تر از خطاب امر به معروف و نهی از منکر نیست. امر به معروف و نهی از منکر، یک وظیفه‌ی عمومی است». در قرآن کریم آیات متعددی در خصوص اهمیت امر به معروف و نهی از منکر بیان شده است، از جمله: "وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ... " باید از میان شما، جمعی دعوت به نیکی و امر به معروف و نهی از منکر کنند" (آل عمران آیه ۱۰۴). البته باید تأسف خورد از اینکه معنای امر به معروف و نهی از منکر درست تشریح نمی‌شود. استاد شهید مطهری در همین باب در خصوص وضعیت تأسف‌بار جامعه اسلامی در خصوص این فریضه مهم در کتاب حماسه حسینی بیان می‌کنند که: «انصافاً در میان ما شیعیان نیز این مطلب خیلی کوچک شده است تا آنجا که چند قرن است که درباره امر به معروف و نهی از منکر در رساله‌های عملیه مطلبی نمی‌نویسند. تا آنجا که من دیده‌ام، در میان رساله‌های عملیه آخرین کتابی که این موضوع را مطرح کرده جامع عباسی شیخ بهایی است که تقریباً مربوط به سه و نیم قرن پیش است... امر به معروف و نهی از منکر موضوعی نیست که از

بین برود؛ همیشه وجود دارد و باید در رأس مسائل قرار گیرد، همیشه باید مطرح شود تا آن را فراموش نکنیم» (مطهری، ۱۳۷۷: ۱۳۲).

در این میان انسان به دلیل اجتماعی بودنش، نیاز به جمعی دارد که انیس او باشند، تا از غم‌ها و سختی‌ها رهایی یابد و استعدادهای نهفته‌اش را به فعلیت برساند، وگرنه انسانیت انسان، بی‌معنا خواهد بود. به همین دلیل زندگی انسان، شکل گروهی به خود گرفته و اجتماعات متفاوت در عین حال، شبیه به هم را به وجود آورده است و رشد و تعالی انسان‌ها تنها در محیط و اجتماع سالم و پاک، امکان‌پذیر است، چون افراد یک اجتماع سالم، همانند اعضای یک بدن، در طریق حیات اجتماعی و سازمان‌دادن به زندگی صحیح انسانی سهیم و شریکند و هیچ یک از آنان نمی‌تواند خود را در قبال سودها و زیان‌های اجتماعی بی‌تفاوت دانسته و عکس‌العملی از خود نشان ندهد، این جاست که مسئله امر به معروف و نهی از منکر (نظارت همگانی) ضرورت پیدا می‌کند و موقعیت اساسی و بنیادی آن چون خون در تمام اعضاء و جوارح انسان جریان دارد و در صحنه حیاتی انسانی جلوه می‌کند.

امر به معروف و نهی از منکر به مانند هر مفهوم قرآنی و اسلامی دارای ابعاد و جنبه‌های مختلف و متنوعی است که در نهایت تمام‌کننده و مکمل یکدیگرند. هم بُعد هدایت فردی و خودسازی و انسان‌سازی دارد، هم بعد اجتماعی، هم مفهومی فرهنگی و تربیتی است و هم مقوله اجتماعی و مدیریتی، هم عبادت است و بندگی و هم شأن حاکمیت و حسبه دارد. اعتقاد و باور مسلمین بر این است که دین مبین اسلام در باب اداره جامعه دارای مدلی جامع، کامل و کارآمد است (قاسمیان، ۱۳۹۱: ۶۰). در این مدل کامل نظام‌ها و ساختارهای عالی در ارتباط معنی‌دار با یکدیگر طراحی و پیش‌بینی گردیده‌اند. یکی از نظام‌های مهم که در طراحی هر نظام و هر سیستمی مدنظر قرار می‌گیرد، نظام کنترل و نظارت است. شکل‌گیری و تداوم حرکت و بقای سایر نظام‌ها و نظام کلی وابسته به آن است، که در این ارتباط، اسلام یکی از کامل‌ترین مدل‌ها و الگوهای هدایت و نظارت را با کارکردهای اجتماعی و فردی معرفی نموده که همان نظام امر به معروف و نهی از منکر است که در واقع تضمینی جدی برای پاگیری و قوام سایر نظام‌ها و نهایتاً ایجاد و برقراری نظام اسلامی است. امر به معروف و نهی از منکر هرچند از یک منظر خود هدف است و جامعه کامل اسلامی جامعه‌ای است که آحاد آن با انگیزه و حساسیت به این فریضه عمل می‌نمایند، اما از منظری دیگر ابزارهای همه‌جانبه و قوی است برای اصلاح‌گری فرد و جامعه تا جایی که نماز که عمود و محور اصلی دین است خود به نهی از

فحشا و منکر شناخته و معرفی می‌شود (همایون، ۱۳۹۲: ۳). در کلام معصومین (ع) و در النصیحه‌الائمه المسلمین، بارها به عظمت و سترگی این فریضه اشاره گردیده و بیان شده که سایر فرایض بر آن استوار می‌شود و در بیان نمونه‌هایی از آن‌ها به امنیت، اقتصاد، سیاست و عدالت که در واقع نظام‌های اصلی حکومتی است اشاره گردیده که بر نظام امر به معروف و نهی از منکر استوار می‌باشد. به عنوان مثال امام علی (ع) می‌فرماید: «تمام کارهای خیر و حتی جهاد در راه خدا، در برابر امر به معروف، مثل رطوبت دهان است در برابر آب دریا» (نهج البلاغه، حکمت ۳۷۴).

اصل امر به معروف و نهی از منکر یکی از اصول مترقی و ممتاز دین مبین اسلام است. روابط افراد جامعه براساس معروف‌خواهی و منکرگریزی و به عبارت صحیح‌تر منکرزدایی تبیین می‌گردد. از این رو جامعه اسلامی، جامعه آرمانی است که آزادی در تمام شئون آن با تعهد و احساس مسئولیت و وظیفه‌شناسی آحاد مردم چنان درهم آمیخته است که پایه‌های حکومت اسلامی را بر مبنای حاکمیت الهی با محوریت عزت و حرمت انسانی تحکیم می‌سازد. فریضه امر به معروف و نهی از منکر در میان فرایض و تکالیف الهی از ویژگی‌های خاص و حتی منحصر به فرد برخوردار است (بافرانی، ۱۳۹۲: ۲۲). این ویژگی‌ها در جامعه‌ای که با حاکمیت اسلام و در چارچوب قوانین شرع اداره می‌شود، مضاف و دوجندان می‌شود زیرا حکومت اسلامی خود وظیفه امر به معروف و نهی از منکر را برعهده دارد. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به این موضوع به خوبی توجه شده و از سه بعد به اجرای فریضه نگریسته شده است. در اصل هشتم قانون اساسی آمده است: دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت. این نگرش سه بعدی که منبعث از فرهنگ اسلام بوده و ریشه در تاریخ اسلام بوده و ریشه در تاریخ اسلام دارد، از یک سو بر جنبه‌های مردمی که بیان دیگری از مشارکت عمومی در تعیین سرنوشت جامعه است تاکید دارد و از سوی دیگر به صبغه حکومتی امر به معروف و نهی از منکر که نیازمند فعالیتی سازمان‌یافته، تشکیلاتی و منسجم است، تصریح می‌کند (همان: ۵). از این رهگذر می‌توان دریافت که چرا حضرت امام در اولین سخنرانی خود در قم، فرمودند ما وزارت امر به معروف و نهی منکر تشکیل خواهیم داد و به همین جهت بود که این امر به صورت اصلی از اصول قانون اساسی درآمد و مجلس شورای اسلامی نیز موظف است همان‌طوری که تاکنون در مواردی که لازم بوده و در قانون اساسی ذکر شده است شرایط و

حدود و کیفیت مربوط به بعضی اصول را مشخص کرده در این مورد نیز عمل نماید(محقق، ۱۳۶۲: ۶).

در همین راستا برخی از نهادها و مؤسساتی که متولی امور مذهبی و انقلابی بودند، مانند سازمان و دفتر تبلیغات اسلامی، جامعه مدرسین و... بخشی از فعالیت‌های خود را مصروف به انجام بُعد نرم‌افزاری موضوع کردند. در بُعد سخت‌افزاری نیز عملاً وظایف تفکیک شد. مرحله لسانی و تذکر بیانی برعهده همه مردم باقی ماند، اما برخورد عملی نیز برعهده نیروهای انتظامی (قبل از ادغام، به صورت مشخص کمیته انقلاب اسلامی) قرار گرفت. در طول سال‌هایی که غالباً دهه اول انقلاب را دربرمی‌گرفت، موضوع به همین شکل پیگیری می‌شد تا این که در سال ۱۳۷۲ برای عمل نمودن به محتوای آیه ۱۰۴ سوره آل عمران، به دستور مقام معظم رهبری، ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر شروع به کار کرد؛ در طول شانزده سالی که از تأسیس این نهاد مهم و کلیدی می‌گذرد، هنوز حضور پررنگ و مؤثری مشاهده نمی‌شود؛ هرچند فعالیت‌های قابل توجهی در طول این سال‌ها انجام شده است (جبلی، ۱۳۷۲: ۸).

اما از آنجا که انقلاب اسلامی ایران به‌عنوان مهم‌ترین واقعه قرن بیستم موجب ایجاد تغییرات گسترده و اساسی فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در ایران، جهان و منطقه شده و تاثیرات شگرفی را از خود بر دیگر ملت‌ها گذاشته و به‌عنوان الگوی بسیار مناسبی برای همه جریان‌ها و نهضت‌های آزادی‌خواه شناخته می‌شود و توانسته با بیان پیام‌ها و شعارهای بنیادین خود در جهان معاصر، به‌عنوان نهضتی الهی، فراگیر و مبتنی بر مدار فطرت پاک بشری، اهمیت قدرت نرم‌افزاری را به منصف ظهور رساند و به‌عنوان انقلابی در ارزش‌ها و هنجارها به فرهنگ‌سازی در عرصه داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی مبادرت نماید، لذا داشتن الگوهای سیاستی مناسب در تمامی حوزه‌ها و بخش‌های جمهوری اسلامی ایران که می‌تواند نمادی برای سایر کشورهای مسلمان و آزادی‌خواه باشد، حیاتی و ضروری به‌نظر می‌رسد. از این رو پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل تأثیرگذار بر الگو و عملکرد جمهوری اسلامی ایران در اداره امر به معروف و نهی از منکر به رشته تحریر درآمده است و درصدد پاسخ به این سوال است که الگوی راهبردی اداره امور امر به معروف و نهی از منکر چگونه است؟

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

دکترین: دکترین یا آئین در اصطلاح به مجموعه اصول و عقاید دینی، علمی و یا فقهی که منسوب به یکی از دانشمندان و یا مکتب خاصی است، اطلاق می‌شود. از خصوصیات دکترین این است که

اصول و عقاید آن با عمل توأم است و حقایق نظری محض نیست. به همین جهت می‌گویند فرق بین دانش و دکترین این است که دانش، مشاهده و تبیین و تفسیر می‌نماید و دکترین حکم می‌کند و دستور می‌دهد و به کار می‌بندد. دکترین در سیاست معمولاً مجموعه اقدامات و خط‌مشی سیاسی یک دولتمرد است که دارای جنبه ابتکاری بوده و آثاری برجای می‌گذارد و مشابه اقدامات و سیاست‌های دولت مردان دیگر نیست در منطق، دکترین بر دو نوع آمده است؛ یکی برای کشف حقیقت به کار می‌رود که آیین تحلیل یا اختراع نامیده می‌شود و دیگری به کار انتقال این حقیقت به دیگران - پس از کشف آن - که به آیین ترکیب یا تعلیم مرسوم است، می‌پردازد.

اهداف: در این پژوهش هدف‌گذاری در امور امر به معروف و نهی از منکر عبارت است از عمل تعیین مجموعه‌ای از اهداف بر اساس آموزه‌های اسلامی و گفتمان الهی ولایت‌فقیه و محورهای قانون اساسی ج.ا.ا. و نهادها و سازمان‌های ذی ربط موظف هستند برای دستیابی به آن‌ها، مشی خود را تنظیم نمایند. هدف سازمانی نیز، هدفی است که سازمان تلاش‌های خود را به سمت آن هدایت می‌کند. در واقع درباره این که برای اشاره به اهداف سازمان دقیقاً از چه واژه‌هایی باید استفاده شود، اختلاف نظر وجود دارد. بعضی از نظریه‌پردازان مدیریت معنای مقاصد را در نظر می‌گیرند. برخی مدعی‌اند این دو واژه معانی متفاوتی دارند و نمی‌توانند به جای یکدیگر به کار روند. در این منظور، واژه هدف برگرفته از معادل انگلیسی آن به کار می‌رود که تلاش سازمان رسیدن به آن است. اهداف، مبنایی را برای برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، ایجاد انگیزه و کنترل فراهم می‌آورند.

سیاست: در این پژوهش، سیاست‌گذاری نظام مقدس ج.ا.ا. در امور امر به معروف و نهی از منکر عبارت است از طراحی و تولید سیاست‌هایی که براساس آموزه‌های اسلامی و گفتمان الهی ولایت فقیه و محورهای قانون اساسی ج.ا.ا. مشخص شده و نهادها و سازمان‌ها آن‌ها را محور و مبنای اقدامات و برنامه‌های خود در قبال این حوزه قرار می‌دهند. سیاست، رشته‌ای از آگاهی اجتماعی است که وظیفه آن شناخت منظم اصول و قواعد حاکم بر روابط سیاسی میان نیروهای اجتماعی در داخل یک کشور و فرامرزهای بین‌المللی است. این رشته از آگاهی و دانش اجتماعی کارکرد اصول و قواعد حاکم بر روابط میان نیروهای اجتماعی را کشف می‌کند و چگونگی کارکرد آن‌ها را نیز آموزش می‌دهد و برای کشف این اصول و قواعد، به‌طور کلی سازمان و عملکرد حکومت‌ها و گروه‌های ذی‌نفوذ، نهادهای اجتماعی و روابط بین‌الملل را بررسی می‌کند.

پیشینه‌شناسی تحقیق

مقوله امر به معروف و نهی از منکر را می‌توان در دو بعد نظری و عملی مورد بررسی قرار داد. از بعد نظری در این حوزه تأکید بر جنبه‌های تئوریک و توجه به ابعاد مفهومی آن و شفاف نمودن جنبه‌های ابهام‌آمیز آن است؛ لذا در این بُعد با استفاده از اسناد و مدارک موجود و همچنین با بهره‌گیری از تجربیات مسئولان و مقامات این حوزه مفهوم امر به معروف و نهی از منکر به صورتی شفاف و روشن قابل تشریح است و از بعد عملی، بر جنبه‌های کاربردی، عملی و کارکردی در جامعه و حتی نظام دولتی یا اجرایی تأکید می‌شود. با توجه به اهمیت ذاتی امر به معروف و نهی از منکر و تأثیرات آن در حوزه‌های مختلف جامعه مانند (ضمانت اجرای احکام و دستورات الهی، برقراری امنیت اجتماعی، برقراری عدالت اجتماعی، آبادانی و سازندگی در جامعه، قدرتمندی مومنان، تضعیف جنبه نفاق، شکوفایی اقتصاد، انسجام و بقای جامعه و وحدت آن) این پژوهش از حیث عملی، به دنبال جمع‌بندی تجربیات نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، در این حوزه و نهایتاً ارائه الگویی راهبردی برای مسئولان و مقامات نظام در این خصوص قرار می‌گیرد. با مروری بر آثار نویسندگان مختلف در خصوص موضوع تحقیق می‌توان به این نکته اشاره کرد که در خصوص موضوع تحقیق هر چند تحقیقات متعددی صورت گرفته، اما در بسیاری از موارد تنها به بیان معنی و مفهوم امر به معروف و نهی از منکر پرداخته و نتوانسته از سطح تئوریک بالاتر برود و هنوز در خصوص تدوین تجربیات (تئوریک و کاربردی) نظام جمهوری اسلامی ایران به صورتی منسجم و یکپارچه اقدامات چندانی انجام نشده و پژوهشی که بتواند تجربیات نظام جمهوری اسلامی ایران را بر اساس گفتمان الهی ولایت فقیه مدون نماید و از آن طریق بتواند الگویی راهبردی در خصوص امر به معروف و نهی از منکر ارائه دهد، انجام نگرفته است.

جدول ۱: پیشینه تحقیقات انجام شده در خصوص امر به معروف و نهی از منکر

ردیف	عنوان	نویسنده	محل نشر	نتیجه
۱	طرح پژوهشی مبانی اندیشه فقهی امر به معروف و نهی از منکر در اسلام	محمد اسماعیل زاده	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	یافته‌ها نشان می‌دهد که وجوب این دو از ضروریات دین است و برای اجرای امر به معروف و نهی از منکر باید معروف‌ها و منکرها و مصادیق آن‌ها را شناخت تا آمرین

ردیف	عنوان	نویسنده	محل نشر	نتیجه
				و ناهیان در محل دچار مشکل نشوند. همچنین امر به معروف و نهی از منکر باید دارای ویژگی‌های ارزنده‌ای باشد تا کلامش در دیگران تاثیر بخشد. نویسنده بیان می‌کند که این دو فریضه واجب دارای شرایط عمومی و اختصاصی است که بدون آن‌ها امر و نهی واجب نمی‌باشد و اجرای مراحل امر و نهی با وجود شرایط لازم انجام می‌پذیرد.
۲	مقاله مسئولیت همگانی، امر به معروف، نهی از منکر و قانون اساسی ج.ا.ا.	منصور میراحمدی	فصلنامه علوم سیاسی، سال سیزدهم	مسئولیت همگانی در همه ابعاد آن از جایگاه والایی در کشورهای دموکراتیک برخوردار است؛ به‌گونه‌ای که در قانون اساسی این کشورها به آن پرداخته شده و سعی شده است در اصول قانون اساسی، هر سه گونه آن اعم از نظارت مردم بر مردم، مردم بر مسئولان و مسئولان بر مردم تدوین شود. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز از این اصل مستثنی نمانده و ابعاد سه‌گانه مسئولیت همگانی در اصول مختلف آن آورده شده است. البته باید توجه داشت که این مهم در پرتو فریضه الهی امر به معروف و نهی از منکر صورت گرفته است.
۳	مقاله حریم خصوصی و امر به معروف و نهی از منکر	مسعود راعی	فصلنامه حکومت اسلامی، سال	ماهیت حریم خصوصی و مبنای آن در زمره کانونی‌ترین موضوعات حقوق بشری قرار دارد. امروزه

ردیف	عنوان	نویسنده	محل نشر	نتیجه
			پانزدهم	حریم خصوصی به‌عنوان یک اصل بنیادین و اخلاقی، از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در اسناد بین‌المللی از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر، اعلامیه حقوق بشر اسلامی (قاهره) و میثاق حقوق مدنی و سیاسی، این اصل به‌عنوان یک حق، مورد پذیرش و شناسایی قرار گرفته است. در حقوق موضوعه جمهوری اسلامی ایران، هر چند این واژه به کار نرفته است، اما قانونگذار با بیان مصادیق آن به تعیین قلمرو و دامنه آن پرداخته است.
۴	مقاله آسیب شناسی عدم اجرای اصل هشتم قانون اساسی	احمدرضا بسیج	ماهنامه معرفت، سال هفدهم	قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، قانونی برگرفته شده از شرع مبین، دارای اصولی است که اجرای آنها می‌تواند جامعه‌ای آرمانی را ساماندهی و زمینه رشد و تعالی همه‌جانبه برای شهروندان را فراهم آورد. از جمله این اصول، اصل هشتم قانون اساسی با موضوع «امر به معروف و نهی از منکر» است که دقیقاً برگرفته از قرآن و سنت و منطبق بر هدف نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. اما همواره در مقام اجرای قوانین و احکام دینی، موانعی وجود دارد که بخشی از آنها، مربوط به اجرا و بخشی مربوط به مقاومت برخی افراد و برخی نیز ناشی از دشواری خود

ردیف	عنوان	نویسنده	محل نشر	نتیجه
				عمل است. در مورد این اصل هم موانعی وجود دارد که مسئولان امر بایستی آنها را با شیوه مناسب خودش برطرف سازند تا بستر مناسب برای تحقق آنها مهیا گردد. آسیب‌های عمده عدم‌اجرای اصل هشتم عبارتند از: آسیب‌های معرفتی، روانی، آسیب‌های قانونی و قضایی.
۵	رابطه امر به معروف با تکثر دینی و اجتماعی در مبانی انقلاب اسلامی	عبدالحسین رضائی راد	فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال ششم	برخی با تکیه بر نظریه پلورالیسم (تکثرگرایی دینی)، ادعا کرده اند که میان اصل دینی «امر به معروف و نهی از منکر» با اصل اجتماعی و تنوع انسان شناسانه دینی «تکثر و تنوع دینی و اجتماعی» تضاد وجود دارد و این اصل دینی می‌تواند موجب تحمیل سلیقه‌های شخصی و سیاسی بر افراد جامعه باشد؛ زمینه‌ساز خشونت اجتماعی و درگیری های دینی و قومی گردد و انقلاب اسلامی و جامعه دینی را از درون آسیب‌پذیر سازد. در این مقاله با دلایل فقهی و تاریخی و با توجه به مبانی انقلاب اسلامی، این ادعا مورد تردید قرار گرفته و ثابت می‌شود، نه تنها میان امر به معروف و تکثر دینی تضادی وجود ندارد، بلکه همه اقوام با سلاقی مختلف مؤید و پذیرای این اصل خواهند بود و با عنایت به نقش اجتهاد و تقلید در نظام سیاسی ایران بعد از انقلاب اسلامی در

ردیف	عنوان	نویسنده	محل نشر	نتیجه
				سازماندهی مردمی، خشونت و بی‌نظمی نیز گریبانگیر جامعه نخواهد شد.

همان‌طور که در جدول شماره ۱ پیداست، این تحقیقات نتوانسته‌اند خلاءهای موجود در جمهوری اسلامی ایران - که کاملاً مبتنی بر ارزش‌های اسلامی است - در حوزه موضوعی این تحقیق برآورده ساخته و الگوی اسلامی مناسب و مطلوبی را در این خصوص ارائه نمایند. لذا این پژوهش درصدد است تا با بهره‌گیری از ادبیات موجود در این خصوص و تجربیات مسئولان مربوطه، پا را از پژوهش‌های تئوریک موجود فراتر نهاده و به الگوی کاربردی و عملی مطلوب برای نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در اداره امور امر به معروف و نهی از منکر بپردازد.

برای این منظور، این پژوهش به دنبال آن است که بتواند تصویر واقع‌بینانه‌ای از وضعیت موجود ارائه نماید و ضمن ارائه الگویی در شان نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، بتواند به مولفه‌های سه بُعدی که در اصل هشتم قانون اساسی به آن‌ها اشاره شده، نیز به‌صورت تومانی توجه شود. همان‌طور که در شکل شماره ۱ مشاهده می‌گردد، این سه بعد به صورت تلفیقی و در ارتباط متقابل با یکدیگر مورد توجه قرار گرفته است. اما نکته مهم آن است که هر سه بعد به صورت توابعی از سه ضلع تشکیل‌دهنده چارچوب مفهومی پژوهش مدنظر قرار داده شده‌اند. گفتمان ولایت فقیه که مصادیق آن در بیانات امام خمینی^(ره) و امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) رصد شده به‌عنوان یک ضلع شکل‌دهنده چارچوب اصلی در نظر گرفته شده، بسترهای قانونی و از پیش ملاحظه شده در نظام با استعانت از اصول مصرح قانون اساسی به‌عنوان ضلع دیگر و در نهایت تجارب نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان پشتوانه عینی و عملیاتی پژوهش که آزمون و خطاهای تجربی مدیران و تصمیم‌سازان است، در نقش ضلع آخر چارچوب مفهومی ظاهر شده‌اند.

نمودار ۱. الگوی مفهومی تحقیق

در این پژوهش سه بعد مذکور در اصل هشتم قانون اساسی به شکلی هدف‌دار و ساختارمند مورد واکاوی دقیق قرار گرفته و در نهایت از دل این کندوکاوها، الگوی سیاستی اداره امور امر به معروف و نهی از منکر استخراج شده است.

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق به صورت کیفی و با استفاده از روش نظریه‌مبنایی انجام می‌پذیرد. در این پژوهش که از نوع کیفی می‌باشد، چون در نظر است پیرامون یک مورد خاص و زمینه مشخص تحقیق انجام پذیرد، از روش زمینه‌ای - موردی استفاده گردیده است. در این تحقیق از روش آمیخته، شامل تحلیل محتوا و گفت‌وگو آراء و اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و در تبیین تجارب مدیران و معنادار نمودن مولفه‌ها و شاخص‌های حوزه هدف با تأکید بر آزمون فرضیه و در نهایت با ترکیب همزمان تمامی مولفه‌ها و داده‌های حاصله از طریق روش نظریه‌پردازی مبنایی انجام می‌پذیرد. جامعه آماری این تحقیق متشکل از متخصصان و صاحب‌نظران این حوزه است. بر همین اساس به بررسی تحلیل و تفسیر تجربیات مسئولان و سیاست‌گذاران نظام در اداره امور امر به معروف و نهی از منکر پرداخته می‌شود. روش نمونه‌گیری در این پژوهش با تکنیک گلوله‌برفی و هدفمند انجام گرفته است. در این روش محقق از اولین اطلاع‌رسان‌ها که

معمولاً به روش آسان انتخاب شده‌اند می‌خواهد تا اگر افراد دیگری را می‌شناسند در زمینه مورد بررسی دارای تجربیات و دیدگاه‌هایی هستند، برای شرکت در مطالعه معرفی نمایند (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۳). معیار قضاوت در مورد زمان متوقف کردن نمونه‌گیری و جمع‌آوری مشاهده‌های برگزیده، اشباع نظری است. حجم نمونه این تحقیق با استفاده از دو شیوه گلوله‌برفی و نیز نمونه‌گیری هدفمند از میان اساتید حوزه علمیه و دانشگاه، صاحب‌نظران، مدیران و تصمیم‌سازان با تجربه سازمان‌هایی که در حوزه اداره امور امر به معروف و نهی از منکر که دارای ویژگی‌های زیر می‌باشند، انتخاب می‌گردند ویژگی‌های اعضای نمونه عبارتند از: حداقل دارای ۱۰ سال سابقه کار و مدیریت، اساتید حوزه علمیه و... با تجارب علمی و عملی در بخش‌های تحقیقاتی و اجرایی حوزه‌های امر به معروف و نهی از منکر. در طی مراحل مختلف مجموعاً با ۵۵ نفر مصاحبه شده است.

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای بیانات و مکتوبات

در بررسی مرحله اول تحلیل گفتمان از بیانات و مکتوبات امام خمینی^(ره) تعداد ۳۳ گزاره یافت شد و در مرحله دوم برای هر کدام مفهومی احصا شد. در سومین مرحله، این مفاهیم بازبینی و ۱۰ مقوله کلی‌تر مورد توجه قرار گرفت.

جدول ۲. تحلیل گفتمان از بیانات و مکتوبات حضرت امام خمینی^(ره)

ردیف	مفاهیم	مقولات
۱	لزوم جلوگیری از ضرر بزرگتر لزوم جلوگیری از بزرگترین منکرات	لزوم اولویت بندی
۲	اهمیت امر به معروف و نهی از منکر در برقراری عدالت اجتماعی اهمیت اجرای امر به معروف و نهی از منکر برای برقرار شدن واجبات اهمیت امر به معروف و نهی از منکر در برقراری حکومت سالم	اهمیت امر به معروف و نهی از منکر در حکومت اسلامی
۳	اهمیت سکوت نکردن عدم سستی در انجام امر به معروف و نهی از منکر اهمیت وجوب امر به معروف و نهی از منکر	اهمیت عمل گرایی

ردیف	مفاهیم	مقولات
۴	عدم تعبیر قلبی لزوم رحمت برای دستیابی به اهداف اهمیت وجود رحم قلبی قبل از امر به معروف اهمیت مدارا در انجام امر به معروف و نهی از منکر لزوم رعایت موازین لزوم نرم خوئی اهمیت مراتب امر و نهی	لزوم رعایت مراتب با رحمت و نرم خوئی
۵	لزوم حمایت از خانواده امران و ناهیان	لزوم حمایت
۶	اهمیت وجود حکومت برای جلوگیری از فساد	لزوم مبارزه با فساد
۷	وظیفه ارشادی روحانیون واجب به همه مسلمانان وظیفه همه ملت تکلیف و واجب همگانی مسئولیت امت مسئولیت همگانی	وظیفه همگانی
۸	اهمیت تاثیر گذاری مثبت لزوم توجه به نتیجه و پرهیز از ایجاد مفسده	اهمیت نتیجه گرایی
۹	لزوم جلوگیری از اعمال خلاف مسولین لزوم جلوگیری از خلاف در ارگان ها اهمیت جلوگیری از انحراف صرف نظر از جایگاه فردی لزوم نظارت به اعمال دولت لزوم مبارزه با فساد	لزوم نظارت و مقابله سازماندهی شده
۱۰	لزوم اصلاح از خانواده اهمیت اصلاح خود و جامعه اهمیت اصلاح مسلمین در اسلام	اهمیت اصلاح خود

از مجموع بررسی و تحلیل گفتمان بیانات و مکتوبات حضرت امام خمینی^(ره) می‌توان دریافت که عمده جهت‌گیری ایشان ضمن رعایت مراتب با رحمت و نرم‌خویی، عمل‌گرایی و عدم‌سستی در اجرای امر به معروف و نهی از منکر برای همگان می‌باشد. همچنین ایشان اجرایی شدن امر به معروف و نهی از منکر را برای برقراری حکومت اسلامی سالم الزامی می‌دانند و در فرازهای متعددی از فرمایشاتشان با اشاره بر لزوم جلوگیری از ضرر بزرگتر، دیدگاه وسیع خود از این امر واجب را تبیین می‌نمایند. از بررسی بیانات و مکتوبات ایشان می‌توان دریافت که بخش عمده آن‌ها با رویکرد ایجابی بوده و از جنس دکترین می‌باشد. این امر با جایگاه رهبری ایشان که می‌بایست تبیین‌کننده جهت‌گیری‌های کلی و هدف‌گذاری‌های کلان باشد، کاملاً سازگار می‌باشد. در بررسی بیانات و مکتوبات حضرت امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) به صورت تمام‌شمار تعداد ۴۳ گرایش متن استخراج شد. در دومین مرحله تحلیل گفتمان، از این گرایش‌های متن، مفاهیم احصا و در نهایت در قالب ۱۲ مقوله طبقه‌بندی شد.

جدول شماره ۳: تحلیل گفتمان از بیانات و مکتوبات حضرت امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)

ردیف	مفاهیم	مقولات
۱	لزوم فراگیر شدن مرحله زبانی لزوم حضور آمران و ناهیان در صحنه لزوم نهی از منکر زبانی اهمیت تأثیر اجتماعی وظیفه عمومی لزوم اجرا امر به معروف و نهی از منکر اهمیت بعد امر به معروف اهمیت مشارکت همه وظائف مسئولین مسئولیت همگانی	مسئولیت همگانی در اصلاح اجتماعی
۲	اهمیت امر به معروف اهمیت بعد معنوی و انجام دادن کار خیر اهمیت امر و نهی در جهاد اهمیت معنویات در حکومت عدم غفلت از واجبات	اهمیت معنویات و عدم غفلت از واجبات
۳	لزوم حمایت و دفاع از امرین و ناهیان	لزوم ایجاد شرایط مطلوب

ردیف	مفاهیم	مقولات
	لزوم ایجاد شرایط مطلوب اهمیت حمایت از ناهی از منکر	و حمایت
۴	لزوم امر به معروف و نهی از منکر خود اهمیت مسؤول دانستن خود	لزوم اصلاح خویش
۵	عقلانی بودن امر به معروف و نهی از منکر	اهمیت عقلانی بودن
۶	توجه به مراحل امر و نهی لزوم رعایت حقوق افراد اهمیت امر و نهی به دور از خشونت لزوم عدم افشاء در نهی منکر لزوم داشتن بصیرت	لزوم بصیرت در انجام اعمال
۷	اهمیت نظارت عمومی اهمیت نظارت مردم بر مسولان لزوم جلوگیری سوء استفاده مسولان	لزوم نظارت
۸	لزوم جلوگیری از اتلاف و اسراف منابع	لزوم جلوگیری از اسراف
۹	لزوم عمل به قانون	قانونگرایی
۱۰	اهمیت مشارکت آگاهان و دلسوزان	نخبه گرایی
۱۱	اهمیت نظام سازی اجتماعی اهمیت حرکت زیر بنایی اجتماعی در اسلام اهمیت سلامت اخلاقی و فرهنگی اهمیت فرهنگ اسلامی	لزوم حرکت زیر بنایی اجتماعی
۱۲	اهمیت ایجاد و حفظ نظام اسلامی لزوم حفظ عزت و ابروی ملت ایران اهمیت علم و اقتصاد لزوم برقراری عدالت لزوم مقابله با ابتذال اخلاقی اهمیت نظام اسلامی اهمیت اقتصاد و علم	اهمیت حفظ نظام اسلامی

با بررسی بیشتر گفتمان مقام معظم رهبری، محققین معتقدند است بخش عمده اظهارات و مکتوبات ایشان رویکردی ایجابی داشته و بیش تر دکتترین را تبیین می‌کند. البته در مقایسه با گفتمان حضرت امام خمینی^(ره)، به نظر می‌رسد ایشان بیش تر از حضرت امام^(ره) به اهداف پرداخته‌اند که این امر به دلیل سپری شدن زمان بیش تر از عمر انقلاب اسلامی است و با توجه به پیریزی پایه‌های اصلی نظام، لزوم تبیین بیش تر اهداف احساس می‌شده است.

یافته‌های حاصل از تحلیل قوانین جمهوری اسلامی ایران

در روزهای نخست پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۵۷/۱۱/۲۳)، امام خمینی (ره) طی فرمانی، آیت‌الله مهدوی‌کنی را مامور تشکیل کمیته مرکزی انقلاب اسلامی کردند. کمیته مذکور که توسط مردم و در مساجد تشکیل شد و اقدامات آن در ابعاد سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی و انتظامی بود، توانست تأثیرات مهمی در عرصه دفاع از هنجارها و ارزش‌های مورد وثوق و مشترک جامعه اسلامی با محوریت ارزش‌ها، بر بیرونی‌ترین وجه رفتاری تا درونی‌ترین احساسات انسانی نفوذ داشت؛ یعنی همان ارزش‌های دینی و فرهنگی برخاسته از اسلام و مکتب تشیع و مکتب حسینی (علیه‌السلام) و عاشورایی که با عنوان «کمیته انقلاب اسلامی» شهرت یافت.

تلاش اصلی نهاد مذکور برای تحقق ارزش‌هایی چون عبودیت خدای تعالی و اجرای احکام نورانی و انسان‌ساز اسلامی، «امر به معروف و نهی از منکر»، تربیت انسان‌های صالح و شایسته بوده و برای تحقق جامعه توحیدی صالحین، تکوین یافته و به زبان ارزش‌ها بیان گردید و برای حفظ ارزش‌ها تثبیت شد.

شرایط فرهنگی حاکم بر جامعه ایران در عصر حکومت طاغوتی پهلوی، شرایط نامناسب و بریده از ارزش‌های اخلاقی و اسلامی و فضائل بود، به‌نحوی که بسیاری از مفاسد و ناهنجاری‌های اخلاقی و شیوع منکرات توسط رژیم فاسد پهلوی و دربار، ترویج و تبلیغ می‌شد.

در چنین فضای آلوده‌ای، پاسداران کمیته‌های انقلاب اسلامی در فرآیند جایگزینی فرهنگ و ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی در جامعه نقش بسیار مهمی داشتند و از طرق مختلف مانند: دیوارنویسی، انتشار مجله و ارائه آموزش‌های اسلامی به پاسداران و تبلیغ ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی در میان مردم و مقابله با ضد‌هنجارها و ضد‌ارزش‌های باقیمانده از عصر حکومت طاغوتی پهلوی، نقش موثری در نهادینه شدن ارزش‌های اسلامی، اخلاقی و هنجارهای مبتنی بر عفت، حیا و پاکدامنی و پرهیز از ارتکاب منکرات در جامعه داشتند.

عمده‌ترین ارزش‌های اخلاقی و معنوی دفاع شده توسط کمیته‌های انقلاب اسلامی در راستای

- اجرای امریه معروف و نهی از منکر به شرح ذیل می‌باشند:
- دفاع از اخلاق و فضائل اخلاقی در سطح جامعه و روابط اجتماعی
  - دفاع از حیاء و عفت عمومی جامعه و مقابله با مفسدات اخلاقی
  - کمک به برپایی نمازهای جماعت و جمعه
  - دفاع از حجاب و پوشش اسلامی و مقابله با مظاهر بی‌حجابی، بدحجابی و پوشش‌های غربی
  - کمک به ترویج و تبلیغ سبک زندگی اسلامی در جامعه
  - ارزش‌گذاری مناسب و واگذاری مسئولیت‌ها بر اساس میزان خدمت به مردم
  - تبلیغ و ترویج امر به معروف و نهی از منکر و کمک به نهادینه‌سازی آن در سطح جامعه
  - مبارزه با آسیب‌های اجتماعی و تلاش برای کاهش آن‌ها در همکاری با سازمان‌ها و نهادهای ذیربط
  - پس از انحلال کمیته‌های انقلابی اسلامی، تقریباً مسوولیت آن به نیروی انتظامی و بسیج محول شد و در دهه اخیر در قالب طرح گشت‌های ارشاد و امنیت اجتماعی و اخلاق تطوّر یافت.
- در بررسی قوانین جمهوری اسلامی ایران چندین گروه از قوانین مدنظر قرار گرفت. در ابتدا اصول قانون اساسی مورد توجه واقع شده و پس از آن سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های کلی نظام در چشم‌انداز مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام و برنامه‌های پنج‌ساله توسعه مصوب مجلس شورای اسلامی و در نهایت قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر به صورت تمام‌شمار بازبینی و تحلیل محتوا گردید.
- در نخستین مرحله از تحلیل محتوای قوانین جمهوری اسلامی ایران تعداد ۳۳ نکته کلیدی و مفهوم استخراج شد و در مرحله بعد در ۱۱ مقوله طبقه‌بندی گردید.

جدول ۳. تحلیل قوانین جمهوری اسلامی ایران و تجارب نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران

ردیف	نشانهگر	مفاهیم	مقوله		
۱	PC1 PC8 PC11 PC12 PC15 PC16 PC17 PC18	لزوم مبارزه با فساد	لزوم نظارت بر حسن اجرای قوانین اهمیت نظارت بر اجرای صحیح قوانین در محاکم لزوم نظارت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری اهمیت پیشگیری از فساد اداری و مبارزه با آن اهمیت مبارزه با فساد اهمیت پیشگیری از فساد اداری و مبارزه با آن		
		لزوم ریشه کنی فساد			
		الزام مبنای قوانین بر موازین اسلامی			
		اهمیت ولایت امر در نظام			
		اهمیت گسترش و اجرای عدالت و اقامه حدود الهی			
		اهمیت امور حسبه			
		۲		PC2 PC3 PC6 PC7	لزوم مبارزه با فساد
					الزام مبنای قوانین بر موازین اسلامی
					اهمیت ولایت امر در نظام
		۳		PC4	وظیفه همگانی و متقابل
لزوم منع اسراف	لزوم منع اسراف				
۴	PC5 PC9 PC10	لزوم کشف جرم و مجازات مجرمین	اهمیت پیشگیری از وقوع جرم		
		اهمیت پیشگیری از وقوع جرم	اهمیت پیشگیری از وقوع جرم		
۵	PC13 PC19 PC29 PC33	لزوم سالم‌سازی فضای فرهنگی	لزوم بستر سازی برای اجرا فریضه امر به معروف و نهی از منکر		
		اهمیت زمینه سازی	اهمیت زمینه سازی		
۶	PC14 PC21 PC23 PC24	اهمیت فرهنگ سازی	اهمیت فرهنگ سازی		
		لزوم قانونگرایی	لزوم قانونگرایی		
۷	PC20 PC27 PC30	اهمیت تشکیل هسته های تربیتی و غنی‌سازی اوقات فراغت	اهمیت تشکیل هسته های تربیتی و غنی‌سازی اوقات فراغت		
		اهمیت آموزش و اطلاع رسانی	اهمیت آموزش و اطلاع رسانی		
۸	PC22	اهمیت آموزش و فراغت	اهمیت آموزش و فراغت		
		اهمیت آموزش و فراغت	اهمیت آموزش و فراغت		
۹	PC25 PC32	لزوم اجرای مرتبه عملی	اهمیت اجرای مرتبه عملی		
		اهمیت اجرای مرتبه عملی	اهمیت اجرای مرتبه عملی		
۱۰	PC26	اهمیت حمایت از آمرین	اهمیت حمایت از آمرین		
		اهمیت حمایت از آمرین	اهمیت حمایت از آمرین		
۱۱	PC28 PC31	لزوم ارشاد اجزای حاکمیت و قوای سه گانه	لزوم ارشاد اجزای حاکمیت و قوای سه گانه		
		اهمیت ریشه یابی	اهمیت ریشه یابی		
۱۱	PC28 PC31	اهمیت پژوهش محور	اهمیت پژوهش محور		
		اهمیت پژوهش محور	اهمیت پژوهش محور		

یافته‌های حاصل از کدگذاری تجارب نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران

در کدگذاری باز مصاحبه‌های صورت پذیرفته شده با مدیران، تصمیم ازان، کارشناسان، دست‌اندرکاران و اساتید حوزه علمیه و دانشگاه که صاحب‌نظر و دارای تجربه در حوزه‌های مرتبط با امر به معروف و نهی از منکر می‌باشند، تعداد ۵۳ نکته کلیدی و مفهوم شناسایی و یافت شد. در مرحله کدگذاری محوری مفاهیم بار دیگر بازبینی شده و تعداد ۱۱ مقوله استخراج گردید.

جدول ۴. مرحله عمیق‌تر تحلیل تجارب نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران

مقوله	مفاهیم	نشانهگر	ردیف
عامل بودن امر به معروف	اهمیت عامل اصلاح‌کننده امور	PDA1	۱
	اهمیت عامل تقویت نظام اسلامی	PDB4	
	اهمیت امر به معروف در تعامل اجتماعی	PDN27	
	اهمیت امر به معروف در جلوگیری از آسیب	PDO28	
لزوم نظارت و بازرسی برای سلامت نظام اداری	اهمیت رواج معروف در جلوگیری از منکر	PDW43	۲
	اهمیت اجرای نهادین و سازمانی		
	لزوم کارکردهای صحیح یک مجموعه		
	اهمیت اجرای صحیح قوانین	PDA2	
	اهمیت نظارت بر حسن اجرای قوانین	PDC5	
	لزوم نظارت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین	PDE9	
	در دستگاه‌های اداری	PDE10	
	لزوم سلامت نظام اداری	PDF11	
	لزوم تقویت نظارت	PDF12	
	اهمیت نظارت بر حسن جریان امور	PDP30	
	اهمیت دستگاه‌های نظارتی	PDT36	
	اهمیت نظارت بر حسن اجرای قوانین	PDT37	
	اهمیت نهادهای نظارتی	PDV40	
اهمیت بازرسی‌های مستمر	PDY45		
اهمیت نظارت و بازرسی	PDAA48		
اهمیت سازمان بازرسی کل کشور	PDAB49		
	PDAB50		
وظیفه همگانی	وظیفه همه سازمان‌ها و نهادها	PDB3	۳
لزوم ریشه‌یابی	اهمیت ریشه‌یابی	PDC6	۴

مقوله	مفاهیم	نشانگر	ودیف
اهمیت آموزش با رویکرد اصلاح از خود و خانواده	لزوم آموزش لزوم شناخت واقعی لزوم اصلاح از خود اهمیت ایجاد آگاهی لزوم اصلاح خود	PDD7 PDD8 PDG14 PDJ20 PDQ32 PDV41	۵
اهمیت فرهنگ‌سازی از کودکی و فضا سازی مناسب	فرهنگ سازی از خردسالی اهمیت توجه به فرهنگ لزوم تبلیغات برای فرهنگ سازی اهمیت فرهنگ سازی لزوم توجه به فرهنگ سازی اهمیت ایجاد آمادگی و فرهنگ سازی	PDG13 PDI18 PDJ21 PDU38 PDAA47 PDAD53	۶
لزوم طراحی و پیاده سازی سیستمی برای پر رنگ کردن نقش مردم برای امر به معروف مسئولین	اهمیت امر به معروف مردم بر حکومت لزوم نظارت مردم بر حکومت اهمیت پاسخگویی مسئولین لزوم تقویت مکانیزم امر به معروف مردم بر حکومت لزوم تقویت نظارت مردم بر حکومت اهمیت گسترش وظیفه مردم بر حکومت لزوم توجه بیشتر به وظیفه مردم بر حکومت	PDH15 PDH17 PDJ22 PDW42 PDZ46 PDAC51 PDAD52	۷
لزوم امر به معروف حکومت بر حکومت	لزوم امر به معروف حکومت بر حکومت اهمیت وظیفه حکومت بر حکومت	PDH16 PDJ19	۸
لزوم طراحی ساز و کار اجرایی موثر به همراه تفکیک وظایف و به همراه نگاه موسع	لزوم توجه به تمامی جوانب امر به معروف اهمیت ایجاد بستر مناسب اهمیت طراحی ساز و کار اجرایی لزوم تدوین ساز و کار برای اجرای صحیح اهمیت پوشش همه وجوه لزوم اقدامات اجرایی موثر اهمیت تفکیک وظایف در نهادهای اجرایی	PDL23 PDL24 PDL25 PDL26 PDL29 PDL31 PDX44	۹
لزوم نهادینه کردن درستکاری با الگو سازی از مسئولان	اهمیت الگو سازی از مسئولان لزوم نظارت بر مسئولان لزوم نهادینه کردن درستکاری از طریق مسئولین	PDR33 PDR34 PDS35	۱۰
اهمیت دیدگاه موسع	لزوم نگاه باز به امر به معروف	PDU39	۱۱

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

با گذشت نزدیک به چهار دهه از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و شکل‌گیری نظام سیاسی مبتنی بر اسلام در کشور، به نظر می‌رسد فقدان یک الگوی سیاستی در اداره امور امر به معروف و نهی از منکر یکی از مسائل مبتلابه کشور است. جهت ارائه الگوی سیاستی در هر حوزه‌ای، پیش از هر چیز لازم است تا مقوله‌های علی، محوری، سیاستی، زمینه‌ای، مداخله‌ای و پیامدی شناسایی گردند که با تعریف روابط فی‌مابین آن‌ها زیرساخت‌ها طراحی و ارائه الگو فراهم آید.

شکل ۲. الگوی پارادایمیک اداره امور امر به معروف و نهی از منکر

در این الگو، نمودار فرآیندی متغیرهای ورودی و متغیرهای فرآیندی در شش بخش مقوله های محوری، شرایط علی، شرایط مداخله گر، زمینه ها، راهبردها و پیامدها تقسیم شدند. از آنجا که محققین قصد داشتند تا به "ارائه الگو" بپردازند، لذا روش نظریه مبنایی را برگزیدند. در این روش با استفاده از اطلاعات گردآوری شده از منابع گوناگون و انجام بررسی های همه جانبه، رویکردهای اصلی در اداره امور امر به معروف و نهی از منکر از منظر حضرت امام خمینی (رحمه الله علیه)، حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی)، قوانین جمهوری اسلامی ایران و تجربیات نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران استخراج گردید تا با بیکر بندی و شکل گیری منسجم و نظام مند، بتواند در قالب یک الگوی همه جانبه و کل نگر ظاهر شود.

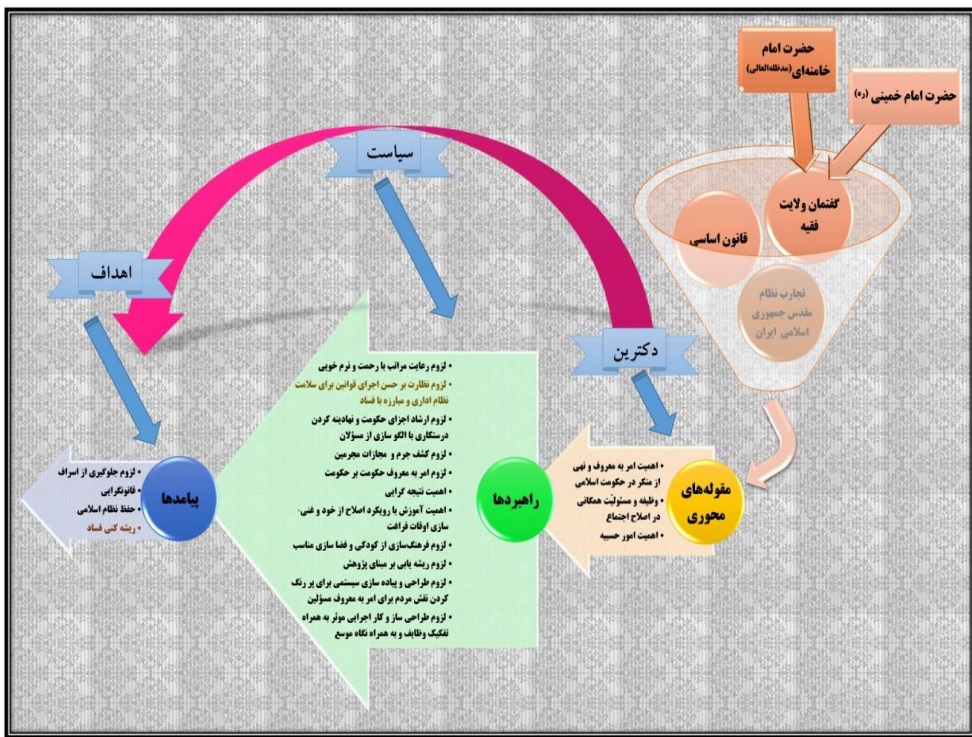
پس از استخراج مقوله های مهم حوزه امر به معروف و نهی از منکر، این موارد با طبقه بندی دقیق و موشکافانه، در شش بخش مقوله های محوری، شرایط علی، شرایط مداخله گر، زمینه ها، راهبردها و پیامدها تقسیم شدند. در این تقسیم بندی تلاش شد تا ماهیت هر مقوله به طور کلی سنجیده شود و

سپس در یکی از این طبقه‌ها قرار گیرد؛ به طوری که محققین برای قرار دادن هر مقوله در گروهی خاص، حائز دلایل و مستندات کافی باشند. آن چه در ادامه می‌آید، ارائه این مقوله‌های ساخت‌یافته و نظام‌مند است تا در قالب الگوی راهبردی اداره امور امر به معروف و نهی از منکر بروز و ظهور پیدا کند. الگوی راهبردی ارائه شده مبتنی بر گفتمان ولایت فقیه، قانون و تجربیات جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. برای استخراج الگوی مورد نظر می‌بایست مقوله‌های مهم و کلیدی هر کدام از این سه منبع در حوزه اداره امور امر به معروف و نهی از منکر مورد شناخت و تجزیه و تحلیل قرار می‌گرفت. بنابراین تمامی منابع مختلف مرتبط با این سه متغیر به صورت تمام‌شمار بررسی گردید و پس از انجام مراحل تحلیلی، مقوله‌ها شناسایی گردید. لازم به توضیح است که محورهای راهبردی شامل نه محور دکترین، هدف‌گذاری، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، هدایت، سازماندهی، هماهنگی، پیاده‌سازی و اجرا و همچنین نظارت و ارزیابی، تعریف شده‌اند و مصوب و اجرایی می‌گردند.

الگوی سیاستی مورد نظر این پژوهش برای آن که بتواند جامع و مانع باشد، ناگزیر است تا از سطح سیاست‌ها فراتر نرود، زیرا محورهای فراتر از سیاست‌گذاری نیازمند داده‌های محیطی و تابع زمان و مکان می‌باشند که در مورد این تحقیق و با توجه به هدف‌های تبیین شده برای آن، به منظور حفظ جامعیت و مانعیت لازم است تا تحلیل‌ها بیش‌تر در سطوح کلان دکترین، اهداف و سیاست‌ها معطوف باشد.

لزوم اولویت‌بندی، اهمیت امر به معروف و نهی از منکر در حکومت اسلامی، اهمیت عمل‌گرایی، لزوم مبارزه با فساد، وظیفه همگانی، لزوم نظارت و مقابله سازماندهی شده، مسئولیت همگانی در اصلاح اجتماعی، اهمیت معنویات و عدم غفلت از واجبات، لزوم ایجاد شرایط مطلوب و حمایت، لزوم اصلاح خویش، اهمیت عقلانی بودن، لزوم نظارت، لزوم حرکت زیربنایی اجتماعی، لزوم نظارت بر حسن اجرای قوانین و مبارزه با فساد، اهمیت امور حسبیه، وظیفه همگانی و متقابل، لزوم اجرای مرتبه عملی، عامل بودن امر به معروف، لزوم نظارت و بازرسی برای سلامت نظام اداری، وظیفه همگانی و اهمیت دیدگاه موسع از جمله دکترین‌های الگوی مورد نظر محقق در اداره امور امر به معروف و نهی از منکر است. محوریت امر به معروف و نهی از منکر در حکومت اسلامی بیان‌گر آن است که حکومت اسلامی سالم، موفق و کارا بیش از هر چیز نیازمند توجه و عمل به برقراری واجبات دینی و اسلامی است. همچنین به دلیل کنش‌گر بودن امر به معروف و نهی از منکر، در صورت برقراری سایر واجبات نیز برقرار می‌شوند.

مقوله وظیفه همگانی و نظارت، در بررسی منابع بسیار و مکرراً مورد تاکید قرار گرفت و از این باب، توجهی دو چندان را به خود معطوف داشتند. این امر مبین آن است که از منظر اصول کلی و جهت گیری های کلان، نه تنها با فقدان منابع مواجه نیستیم، بلکه از همان ابتدای پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، بنیان گذار جمهوری اسلامی ایران به صراحت جهت گیری اصلی را نشان داده اند. هدف گذاری های صورت گرفته در گفتمان ولایت فقیه و هم در تجارب و قوانین جمهوری اسلامی ایران، کاملاً مبتنی بر دکترین های نظام است. به عنوان یک نتیجه جدی می توان چنین اظهار کرد که هم سویی کامل در هدف گذاری های بخش های مختلف کشور با یکدیگر وجود دارد.

شکل ۳. الگوی اداره امور امر به معروف و نهی از منکر از طریق تجارب نظام بر اساس گفتمان ولایت فقیه و قانون اساسی

رکن اصلی سیاست گذاری ها در حوزه امور امر به معروف و نهی از منکر - آن طور که این پژوهش نشان داد - قوانین و تجربیات کشور بودند و محقق در بررسی قوانین و مستندسازی تجربیات از طریق مصاحبه، بیش تر با سیاست گذاری مواجه شده و مقوله های از جنس دکترین یا هدف گذاری کمتر یافت شده است. سابقه تاریخی اخیر ثابت کرده علی رغم توجه به امر به معروف و نهی از

منکر و با وجود دستاوردهای بی نظیر در حوزه این امور، با کاستی‌هایی نیز همراه بوده است. شاید مهم‌ترین دلیل بر وجود این کاستی‌ها عدم دید موسع می‌باشد، که بسیار در گفتمان ولایت فقیه مورد توجه می‌باشد. در نهایت می‌توان نتیجه گرفت که با تاسیس نهادی برای هماهنگی نهادهای دست‌اندرکار و فعال کردن بازوی تحقیقات نظری به جهت روزآمدسازی قوانین و اولویت‌بندی و در بعد عملی به منظور پیاده‌سازی یافته‌های تحقیقی، می‌توان نظامی را پیاده‌سازی و اجرا کرد که ضمن توجه و بهره‌گیری از آموزه‌های بلند دینی و اسلامی (که به خوبی و صراحت در گفتمان مرفقی ولایت فقیه متبلور است) با ایجاد قانون‌گرایی و ریشه‌کنی فساد بتواند در کشورهای منطقه و هم‌چنین در جهان اسلام سرآمد بوده و قادر باشد در راستای منویات بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) تجربیات و دستاوردهای نظام مقدس جمهوری اسلامی را به سایر ملل آزاده آموزش و الگویی از حکومت سالم و بدون منکر باشد.

فهرست منابع

- قرآن کریم، سوره آل عمران.
- صحیفه نور، امام خمینی (ره).
- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی.
- جبلی، پیمان (۱۳۷۲). نگاهی به ابعاد روانشناختی امر به معروف و نهی از منکر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام).
- جوان آراسته، حسین (۱۳۸۴). حقوق اجتماعی و سیاسی در اسلام، قم: دفتر نشر معارف.
- رنجبر، هادی؛ حق‌دوست، علی‌اکبر؛ صلصالی مهوش، خوشدل؛ علیرضا، سلیمانی؛ محمدعلی، بهرامی‌نسیم (۱۳۹۱). «نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی: راهنمایی برای شروع»، فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران، سال دهم، شماره ۳.
- شریفی، عنایت‌الله (۱۳۹۲). «روش‌های تربیت اخلاقی در نهج‌البلاغه»، فصلنامه آفاق دین، سال اول، شماره ۲.
- قاسمیان‌المشیری، حسین (۱۳۹۱). اصلاحات و دگرگونی اجتماعی از طریق امر به معروف و نهی از منکر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- محقق نجفی، صدیقه (۱۳۶۲). امر به معروف و نهی از منکر در علم کلام و آثار و نتایج آن از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم: دانشگاه قم.
- مرجایی، هادی (بی تا). بررسی زمینه‌های احیای فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر، طرح پژوهشی، تهران: جهاد دانشگاهی.
- مسعودی، محمداسحاق (۱۳۷۴). پژوهشی در امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن و روایات، تهران: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۷). حماسه حسینی، جلد اول، تهران: بنیاد علمی و فرهنگی استاد شهید مطهری.
- نوری، حسین (۱۳۷۵). امر به معروف و نهی از منکر، ترجمه محمدمحمدی اشتهدادی، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
- همایون، محمدهادی (۱۳۹۲). «بررسی تطبیقی مسأله امر به معروف و نهی از منکر در آخرالزمان، جمهوری اسلامی ایران و حکومت جهانی امام عصر(عج)»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۱۸.